

***Rośliny w wierzeniach ludowych w Słowniku wierzeń i zwyczajów
słowiańskich – niedokończone dzieło Adama Fischera***

*Plants in Folk Beliefs in The Lexicon of Slavic Beliefs and Customs –
Adam Fischer's unfinished work*

Joanna Typek^{1*} & Monika Kujawska²

^{1*} Instytut Historii, Wydział Socjologiczno-Historyczny, Uniwersytet Rzeszowski, ul. Rejtana 16 C, 35-959 Rzeszów, e-mail: joatyp@gmail.com; * autor korespondencyjny

² Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Św. Marcina 78, 61-809 Poznań

Abstract. Adam Fischer (1889-1943) was a distinguished Polish scholar who spent most of his life in Lviv. He was an active organizer of cultural and scientific life as: the vice curator of the National Department of Ossoliński, the head of the department of Ethnology at the University of Lviv, secretary of the Ethnological Society and editor of the *Lud* journal. He was also the author of extensive monographs. Adam Fischer actively participated in international conferences and scientific enterprises. In 1929, he participated in the First Congress of Slavic philology in Prague. There, a Publishing Committee was established, whose intention was to edit and publish a Lexicon of Slavic beliefs and customs. The first part of the Lexicon was to be dedicated to beliefs and customs related to plants. It was planned as a joint work of several scholars from different Slavic nations. Professor A. Fischer was appointed as editor for the Polish territory. Unfortunately, the outbreak of World War II as well as numerous duties prevented him from completing the work on the Lexicon. The legacy of Professor Fischer and the materials gathered for the Lexicon are available in the archival collections of the Polish Ethnological Society in Wrocław, where they are waiting to be edited and published. The aim of this contribution is therefore to present the context of the enterprise and work on the Lexicon.

Keywords: historical ethnobotany, plants in folklore, First Congress of Slavic Philology, Polish Ethnological Society

Аннотация. Профессор Адам Фишер (1889-1943) является очень важной личностью в истории и культуре Польши. Его жизнь была связана со Львовом, в коем был активным организатором в культурной сфере и научной среде: Вице-куратор Национального учебного заведения им Оссолинских, начальник кафедры Этнологии в Университете им. Яна Казимира во Львове, секретарь Этнологического Общества и редактор *Ludu*. Его научно-исследовательская деятельность охватывала не только Львов. В радиопрограммах, а так же обширных монографиях, профессор Адам Фишер старался показать и проинформировать читателей и слушателей, как этнографически разнообразен польский социум.

Одним из важнейших научных исследований Адама Фишера был сбор материалов для *Словарь славянских верований и обычаев*. Это должно было стать работой нескольких славянских народов. Официально издательство состоялось благодаря I Конгрессу Славянских Филологов в Праге в 1929 году. Профессор Адам Фишер был назначен редактором на территории Польши. К сожалению чересчур много обязательств, которые дополнительно совпали с началом II Мировой Войны, не позволили завершить научное произведение Адама Фишера. Научное наследие профессора Адама Фишера вместе с материалами, собранными к *Словарю* доступны в Этнографическом Обществе в Вроцлаве, и они ожидают на научную обработку и исследования. Данная публикация представляет собой резерв доступных материалов связанных со *Словарём*, а автор на примере избранного растения старался определённым способом представить намеренья (стремление) Адама Фишера.

Ключевые слова: историческая этноботаника, растения в фольклоре, Первый съезд славянской филологии, польского этнологического Общества

Adam Fischer etnograf i folklorysta

Adam Fischer (1889-1943) to postać zasłużona dla historii kultury polskiej, etnologii, etnografii i folklorystyki. Podkreślają to autorzy nielicznych not biograficznych (Armon 2007: 77-83, Gajek 1946: 6-18, Simonides 1997: 25-44, Suchecka 2001: 71-78). O znaczącym wkładzie A. Fischera w rozwój wymienionych dziedzin nauki, świadczą jego liczne publikacje, monografie oraz wydawnictwa zwarte. Uznanie budzi również działalność A. Fischera w Towarzystwie Ludoznawczym, jako sekretarza, a następnie redaktora *Ludu*. Dzięki jego zaangażowaniu czasopismo zyskało nowoczesny charakter na poziomie europejskim (Jasiewicz & Rieszetow 2003: 32). Przez całe swoje życie Adam Fischer pogłębiał i jednocześnie propagował wiedzę folklorystyczną i etnologiczną, uczestnicząc w licznych konferencjach i zjazdach, a także udzielając się w towarzystwach naukowych, kołach i komisjach oraz wygłaszając odczyty przez radio (Armon 2007 : 79).

Dodatkowy pogląd na działalność i naukowy rozmach Adama Fischera przynosi kwerenda zasobów archiwalnych Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Spuścizna A. Fischera to bogaty księgozbiór oraz archiwalia, na które składają się: rękopisy prac przygotowywanych przez autora ankiety, materiały z wykładów i korespondencja. Zbiory będące obecnie własnością Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego zostały przetransportowane ze Lwowa tuż po wojnie, przez rodzinę, nieżyjącego już wówczas A. Fischera (Suchecka 2001: 72).

Zamierzeniem niniejszego komunikatu jest przedstawienie zebranych w Archiwum PTL materiałów oraz publikacji poświęconych okolicznościom powstawania *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*, a przede wszystkim staraniom A. Fischera, zmierzającym do powstania pierwszej części tego dzieła poświęconej zagadnieniom związanym z wykorzystaniem ludowym i wierzeniami dotyczącymi roślin.

I Zjazd Filologów Słowiańskich w Pradze – zawiązanie się Komitetu Redakcyjnego *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*

W dniach 6-13 października 1929 roku, odbył się w Pradze I Zjazd Filologów Słowiańskich. Ogółem na Zjazd przybyło 600 osób, w tym 50 reprezentantów z Polski. Obrady podzielone zostały na trzy sekcje: literacko-historyczną, lingwistyczną i pedagogiczną, do których przypisani byli prelegenci z różnych krajów, wygłaszający referaty lub poddający tezy do dyskusji (Ritter 1929: 265; Gołąbek 1929: 793). Wymiernym efektem I Zjazdu Filologów Słowiańskich miały być dalsze wspólne działania naukowców zajmujących się tematyką słowiańską. Jednym z zamierzeń uczestników było opracowanie i wydanie *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*. Pomysłodawcą był sławista dr Edmund Schneeweis z Pragi. Do realizacji tego przedsięwzięcia powołano komitet, w skład, którego weszli: Hristo Vakarelski z Sofii, Veselin Čajkanović z Belgradu, Karel Chotek z Pragi, Adam Fischer ze Lwowa oraz Dymitr Konstantynowicz Zielenin z Leningradu. Zadaniem komitetu miało być zebranie materiałów z terenu z których pochodzili członkowie, ich opracowanie i przygotowanie do druku w postaci zbiorowego dzieła. Zwrócono się także z prośbą do wszystkich słowiańskich akademii nauk i słowiańskich towarzystw etnograficznych, aby włączyły się w prace przygotowawcze związane ze zbieraniem materiałów na potrzeby *Słownika* (Ritter 1929: 269).

Praca Adama Fischera nad *Słownikiem*

Pierwszy tom *Słownika* miał zostać poświęcony wierzeniom i zwyczajom związanym z roślinami w kulturze ludowej. Adam Fischer, jako członek zawiązanego w Pradze Komitetu Redakcyjnego, został wyznaczony do zebrania materiałów i opracowania części *Słownika* dotyczącej wierzeń i użytkowania roślin przez lud polski. Wydawcą *Słownika* miała być firma Walter de Gruyter. Informacje o tym przedsięwzięciu A. Fischer zamieszczał na łamach czasopism wraz z pomocnym do tego kwestionariuszem oraz zachętą do wspierania jego badań. Jak podawał: „we wszystkich krajach słowiańskich powstają lokalne komitety redakcyjne mające w ciągu najbliższego roku przygotować materiały (...) praca ta rozpoczęła się także w Polsce i nie trzeba chyba dowodzić jej wielkiego znaczenia (...) musimy dołożyć wszelkich starań, aby dział polski w tym słowniku opracować jak najlepiej” (Fischer 1929: 240).

Największe znaczenie miały mieć informacje zebrane w terenie, względnie nieogłoszone zapiski rękopiśmienne, jak również zapiski znajdujące się w prasie lokalnej. W celu usystematyzowania badań Adam Fischer podał wytyczne dla prowadzących badania. Gromadzony materiał terenowy miał dotyczyć wybranych zagadnień związanych z użytkowaniem roślin:

1. Nazwy ludowe roślin i ich ludowe uzasadnienie.
2. Praktyczne zastosowanie roślin w życiu codziennym ludu, jako: pożywienie, materiał budowlany, surowiec do wyrobu odzieży i tkanin, środek farbiarski, środki lecznicze lub trucizny.
3. Ziola mające moc czarodziejską, np. wzbudzające miłość, obdarzające niezwykłą siłą, pozwalające wznosić się w powietrze lub stawać niewidzialnym.
4. Rośliny mające symboliczne znaczenie w obrzędach ludowych np. przy weselu lub pogrzebie, przy chodzeniu z maikiem itd.

5. Rośliny, jako motywy zdobnicze w sztuce ludowej, np. na domach, sprzętach domowych, garnkach, odzieży, haftach, wycinankach, pisankach itd.
6. Zabawki, wyrabiane z roślin, np. kogutki, piszczalki, batogi i czapki z sitowia, sikawki i pukawki z bzu, korale z jarzębiny, wiatraczki ze słomy itd.
7. Rośliny w opowieściach i pieśniach ludowych (Fischer 1930a: 85-86; 1930b: 101-102).

Wszystkie dane, zgodnie z zaleceniem A. Fischera, należało zapisywać jak najdokładniej, wraz z podaniem miejscowości, w której zebrano informacje oraz imieniem i nazwiskiem osoby udzielającej informacji. Zgromadzony materiał miał zostać przesłany do Zakładu Etnologicznego Lwowskiego Uniwersytetu i skierowany bezpośrednio do A. Fischera.

Mimo wstępnych planów przewidujących wydanie *Słownika* w ciągu roku, realizacja tych zamierzeń nie powiodła się. O problemach w zbieraniu materiałów dowiadujemy się między innymi z czasopism i korespondencji. W numerze 5 z roku 1934 w czasopiśmie *Orli Lot*, A. Fischer pisze: „na ogłoszony kwestionariusz w sprawie wierzeń i zwyczajów związanych z roślinami, mała tylko ilość Kół Krajoznawczych dała odpowiedź. Na podkreślenie i uznanie zasłużyły następujące Koła: Koło Krajoznawcze Gimn. m. im. Kopernika w Żywcu, Koło Krajoznawcze Seminarium żeńskiego w Żywcu, Koło Krajoznawcze Gimnazjum w Bochni, Koło Krajoznawcze w Czarnkowie. Inne Koła nie dały żadnej odpowiedzi lub też zebrane materiały przechowują u siebie i nie wysyłają pod właściwym adresem, co jest równoznaczne z brakiem odpowiedzi” (Fischer 1934: 66).

Prof. Fischer próbować zachęcać ponownie Koła Krajoznawcze do włączenia się w tworzenie *Słownika* podając, iż najbardziej pożądaną formą byłoby zgromadzenie okazów roślinnych w postaci zielnika wraz z podaniem ludowej nazwy oraz opisem dotyczącym wykorzystania i wierzeń ludowych. Nadesłany materiał po fachowym zbadaniu i oznaczeniu przez botaników miał zostać odesłany z powrotem do nadawców. Zachętą do pracy i zbierania materiałów miała być nagroda pieniężna (Fischer 1934: 67).

O problemach organizacyjnych przedsięwzięcia dowiadujemy się z korespondencji z Instytutem Bałtyckim w Toruniu. W liście skierowanym do A. Fischera w dn. 10 lutego 1931, czytamy: „W dniu 21/1 zwróciliśmy się do Szan. Pana w sprawie Pańskiego kwestionariusza, który Instytut Bałtycki pragnie rozesłać do swoich korespondentów, z prośbą o przesyłanie nam większej ilości broszurek »Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu»”¹.

Kolejny list z 6 listopada 1931:

„W związku z życzeniem zbierania materiałów, tyczących się roślin w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego, donoszę uprzejmie, że dopiero obecnie wyjaśniła się właściwa przyczyna nierozwinięcia tej akcji na terenie Pomorza. Na podstawie dawnej korespondencji wynika, że Instytut Bałtycki wyraził gotowość zajęcia się tą akcją prosząc jednak Pana Profesora o przysłanie kilkudziesięciu odnośnych kwestionariuszy celem rozesłania ich do naszych korespondentów na terenie. Prośba ta jednak nie została uwzględniona i kwestionariuszów nie otrzymaliśmy, wobec czego i sama akcja utknęła w martwym punkcie (...) jesteśmy gotowi w razie dalszej aktualności tej sprawy zająć się nią, ale w takim razie ponawiamy naszą dawną prośbę przysłania odpowiedniej liczby kwestionariuszów, gdyż nie jesteśmy w stanie zająć się sporządzaniem i przepisywaniem nadesłanego nam jednego egzemplarza kwestionariusza” (Archiwum PTL, sygn. 505).

¹ *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu* - tak zatytułowana była ankieta, zaś maszynopis części *Słownika* nosi tytuł *Rośliny w wierzeniach ludowych*.

Z kolei w liście napisanym przez K. Moszyńskiego z dnia 21 czerwca 1931, znajduje się informacja, która prawdopodobnie również dotyczy spraw związanych ze zbieraniem materiałów do *Słownika*:

„Co do materiałów o roślinach to nigdy nie mówiłem, aby miały być drukowane w „Bibliotece LS” (redagowanej przez Bystronia). Nosilem się natomiast z zamiarem ogłoszenia ich w „Ludzie Słow”. Niestety odważne prace 2 moich uczniów nie zostały dotychczas ukończone, a i ja nie miałbym czasu, aby do nich dorobić obszerniejsze dopiski, uwzględniające słowiańskie i pozasłowiańskie tło. Zupełnie zresztą nie ręczę, aby przygotowana praca owych 2 uczniów moich dały W. Panu rzeczy pożyteczne; uwzględniono w nich wyłącznie wiadomości o roślinach ogłoszone w znanych polskich[słowa nieczytelne] oraz kilku książkach” (Archiwum PTL, sygn. 524).

Dodatkowe informacje dotyczące zbierania okazów roślinnych na potrzeby *Słownika*, odnajdujemy w korespondencji etnografa Sebastiana Flizaka (1881-1972) kierowanej do A. Fischera z dn. 10 listopada 1934 (Sanok), gdzie czytamy: „zbieranie roślin teraz w późnej jesieni jest już trudniejsze. Nazbierałem trzydzieści kilka sztuk. Może jeszcze coś dostanę i wyślę razem. Obiecane mam też w Podobinie, ale muszę po to jechać” (Archiwum PTL, sygn. 543).

W liście datowanym na dzień 9 stycznia 1935 (Mszana Dolna) S. Flizak pisze ponownie: „Zbieram również roślinki. Mam już około 30 sztuk”. Zaś 6 lutego 1935 (Sanok) podana jest informacja: „Wysłałem do Inst. etnol. paczkę roślin (49 okazów) zebranych w okolicy Mszany, głównie w mej rodzimej wsi Podobinie. Na wiosnę albo w lecie będę mógł dostarczyć więcej (jeżeli trzeba będzie). Na razie nie można było więcej zgromadzić” (Archiwum PTL, sygn. 543).

Słownik wierzeń i zwyczajów słowiańskich – dalsze losy

Materiały zgromadzone przez Adama Fischera mające posłużyć do napisania *Słownika* to kilka tysięcy kart z opisami poszczególnych roślin. Zbiory te są dokładnie posegregowane według gatunkowych nazw roślin w kolejności alfabetycznej w języku polskim. Każda „fiszka” to pojedyncza informacja o wykorzystaniu danej rośliny, pochodząca z jednego źródła (z ankiety, czasopisma lub z książki) (Fig. 1 i 2).

Wśród respondentów zaangażowanych w zbieranie informacji wymienionych jest 20 osób oraz 8 Kół Krajoznawczych. Dodatkową pomocą, służącą do przygotowania poszczególnych haseł miały być czasopisma etnograficzne, tygodniki i dzienniki, czasopisma o tematyce przyrodniczej i ogrodniczej oraz bogata literatura z różnych dziedzin nauk: botaniki, biologii, etnografii, ziołolecznictwa oraz słowniki. Ponadto w Archiwum PTL znajduje się maszynopis przygotowany przez A. Fischera *Rośliny w wierzeniach ludowych*, napisany w języku niemieckim (zawiera opisy roślin w kolejności według nazewnictwa niemieckiego, opracowane od litery B do litery K) (Archiwum PTL, sygn. 74). Pojawia się zatem pytanie czy zaplanowany w czasie I Zjazdu Filologów Słowiańskich w Pradze w roku 1929 *Słownik wierzeń i zwyczajów słowiańskich*, został ukończony przez A. Fischera? Czy redaktorzy z pozostałych krajów słowiańskich opracowali swoją część i czy doszło do wydania zbiorowego dzieła? Odpowiedź powinien dać przegląd pozycji wydawnictwa Walter de Gruyter oraz wgląd w opracowania pod redakcją E. Schneeweisa.

Częściwo losy *Słownika* możemy poznać dzięki opracowanej przez Zbigniewa Jasiewicza i Aleksandra M. Rieszetowa korespondencji Adama Fischera z Dymitrem Konstantynowiczem Zieleninem.

W liście skierowanym do D.K Zielenina z 20 grudnia 1940 roku, A. Fischer zapytuje między innymi o *Słownik* pisząc:

„Obaj jesteśmy współpracownikami wydawnictwa pod redakcją Prof. E. Schneeweisa pt. *Handwörterbuch des slawischen Vols glaubens und Volksbrauchs*. Kolega miał opracować tam dział wschodniosłowiański, ja polski. Czy Kolega posłał już cały skrypt redakcji do Pragi, czy ta rzecz się drukuje. Ja bowiem posłałem materiał do litery K (wierzenia lecznicze związane z roślinami itd.), ale potem wybuchła wojna i straciłem kontakt z redakcją, tak, że nie wiem, czy to wydawnictwo istnieje, czy zawieszono ad pacem” (Jasiewicz & Rieszetow 2003: 40).

W odpowiedzi D.K Zielenina z 28 grudnia 1940 roku możemy odnaleźć:

„Artykuły o roślinach dla doktora E. Schneeweisa w Pradze dawno już w całości posłałem. Wówczas to E. Schneeweis skarżył się, że zatrzymuje go w pracy brak artykułów na temat niektórych Słowian Zachodnich; obecnie od dawna nie mam stamtąd wiadomości” (Jasiewicz & Rieszetow 2003: 41).

Jak podają Jasiewicz i Rieszetow, w przypisie odnoszącym się do listu A. Fischera:

„Los *Słownika* nie jest znany. W bibliografii D.K Zielenina nie odnotowano jego udziału w wydawnictwie. Maszynopis pracy A. Fischera, *Rośliny w wierzeniach i medycynie ludowej* (w jęz. niemieckim), ss.210, przeznaczony dla *Słownika*, przechowywany jest w Archiwum Naukowym PTL” (Jasiewicz & Rieszetow 2003: 40).

Maszynopis dostępny w archiwum PTL rozpoczyna się od litery B. Hasła, czyli opisywane kolejno rośliny, ułożone są według nazw w języku niemieckim. Tak więc na pierwszych kartach mamy opisane kolejno: *Beifuss*, *Bibernelle*, *Bilsenkraut*, czyli rośliny znane w języku polskim jako: bylica piołun, biedrzyca mniejsza, lulek czarny. A zatem przed każdym, kto chciałby się podjąć opracowania *Słownika* w języku polskim, staje zadanie przetłumaczenia haseł z maszynopisu przygotowanego przez A. Fischera, a następnie opracowanie pozostałych gatunków roślin na podstawie zgromadzonych w archiwum PTL materiałów oraz uzupełnienie o wskazaną przez A. Fischera bibliografię (Archiwum PTL, sygn.: 103, 355). Dodatkowym wyzwaniem może być odnalezienie maszynopisów opracowanych przez redaktorów pozostałych słowiańskich państw i odtworzenie pierwotnego zamiaru jakim było wspólne wydanie *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*.

Zamierzeniem autorek niniejszego komunikatu jest podjęcie się uporządkowania i opracowania materiałów służących do napisania pierwszej części *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*, tj. *Roślin w wierzeniach ludowych* oraz wydanie nieukończonego dzieła lwowskiego etnografa pod auspicjami Polskiego Towarzystwa Ludowego. Wybór PTL na wydawcę tomu jest dla nas oczywisty ze względu na zasługi A. Fischera dla rozwoju tego Towarzystwa. Ponadto to w archiwach PTL znajduje się najwięcej informacji i materiałów niezbędnych do opracowania pierwszej części *Słownika*.

Celem komunikatu, oprócz przybliżenia kontekstu powstawania *Słownika* oraz sylwetki prof. Fischera, jest prośba o dostarczenie autorkom i redakcji *Etnobiologii Polskiej* informacji dotyczących miejsc, gdzie mogą być przechowywane okazy zielnikowe towarzyszące ankiecie A. Fischera.

Podziękowania

Autorki składają podziękowania Polskiemu Towarzystwu Ludoznawczemu za możliwość odbycia kwerendy w Archiwum PTL we Wrocławiu oraz udostępnienie zbiorów. Dziękujemy również Mikołajowi Bondaryev za dokonanie tłumaczenia abstraktu w języku rosyjskim.

Literatura

Armon K 2007. Adam Robert Fischer (1889-1943). In: Fryś-Pietraszkowa E, Spiss A (ed) *Etnografowie i ludoznawcy polscy: sylwetki, szkice biograficzne*. T.2. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław, Kraków, pp. 77-83

Gajek J 1946. Śp. Prof. Dr Adam Fischer. *Lud* 36: 6-18

Gołąbek J 1929. I Zjazd Filologów Słowiańskich w Pradze. *Przegląd Pedagogiczny* 33(13): 793-794

Fischer A 1929. Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego. *Lud* 28 (8): 240-247

Fischer A 1930 a. Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego. *Kwestionariusz*. Orli Lot 5-6: 85-86

Fischer A 1930b. Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego. *Kwestionariusz*. *Nasze Drogi* 31(4): 101-102

Fischer A 1934. Przypomnienie kwestionariusza w sprawie roślin. *Orli Lot* 5: 66-67

Jasiewicz Z, Rieszetow A.M 2003. Korespondencja między Adamem Fischerem a Dimitrem Konstantynowiczem Zieleninem. *Etnografia Polska* 47(1-2): 31-47

Ritter JB 1929. Historia i nauka literatury na I Zjeździe Filologów Słowiańskich w Pradze. *Ruch Literacki* 9: 265-270

Simonides D 1997. Z historii polskiej folklorystyki. Miejsce Adama Fischera, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Opolskiego*. *Folklorystyka* 3: 25-44

Suchecka P 2001. Korespondencja Adama Fischera w Zbiorach Archiwum Naukowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. In: Jasiewicz Z, Karwicka T (ed) *Przeszłość etnologii polskiej w jej teraźniejszości*. Poznań, pp. 71-78

Źródła archiwalne

Archiwum PTL – Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (ul. Szczytnicka 11, 50-382 Wrocław):

sygn. 74 – Fischer A. Rośliny w wierzeniach ludowych (maszynopis w języku niemieckim),

sygn. 103 – Fischer A. Materiały do *Słownika*,

sygn. 355 – Fischer A. Bibliografia do zagadnienia rośliny,

sygn. 505 – Fischer A. Korespondencja Instytutów Naukowych Bałtycki-Toruń, Śląski-Katowice, Mazurski-Olsztyn do Towarzystwa Ludoznawczego z lat 1917- 1946,

sygn. 524 – Fischer A. Korespondencja prywatna K. Moszyńskiego do A. Fischera, St. Poniatowskiego i J. Gajka (1925-1945),

sygn. 543 – Flizak S. Korespondencja prywatna do A. Fischera i J. Gajka z lat 1934-1946.

Bez.

Wieczernia pod Kłockiem

Sw. Jan to dzień poświęcony wianom i czarom.
 Niemniej wiejskie aby się dowiedzieć czy w tym roku
 pójść na mój, wczoraj, opanki Jan na stoczek domów,
 jeśli się materia to może pomysły, jeśli spadnie na
 kłmny, trzeba jeszcze na podwórku motatki poczekać.

Wista IX str. 86

Fig. 1 Przykładowa „fiszka” – materiał mający posłużyć do napisania *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*. Ze zbiorów archiwalnych PTL we Wrocławiu.

Bez

Botanicznie nie określony

Wies' Grygielany,
 gm. Kuczewice,
 pow. oszmiański, woj. wileńskie

Parza, i pija, od kaszlu.

Materiały zebrane przez
 Dra H. Zetla.
 Botanicznie nie określono.

Fig. 2 Przykładowa „fiszka” – materiał mający posłużyć do napisania *Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich*. Ze zbiorów archiwalnych PTL we Wrocławiu.